

Känsliga Gåvor – Mutblickens sociala förvecklingar

Tacksamhet och gästfrihet är viktiga delar av våra liv, att myndigheterna och massmedier misstänkliggör detta genom en moraliserande mutblick motverkar tilliten och samhörigheten i samhället. Sociologiprofessor **Malin Åkerström** har efter omfattande korruptionsforskning utgivit den insiktsfulla boken **Känsliga gåvor. Mutblickens sociala förvecklingar** där hon uppmärksammar samtidens tilltagande moralism när det gäller mutor.

Malin Åkerströms bok *Känsliga gåvor* kombinerar ett brett sociologiskt anslag med fallstudier. I den teoretiska bakgrunden tas **Marcel Mauss** upp, som förknippas med ett utbytesperspektiv på gåvor. Han pekar på att det är ett tvång att ta emot och att gengälda en gåva. Givaren får genom gåvan ett slags makt över mottagaren, en makt som kan missbrukas. I ett utbytesperspektiv så framstår gåvan som något misstänkt, man ger för att få något annat. Åkerström antyder att ett sådant krasst utbytestänkande inte helt gör rättvisa åt Mauss, och hon visar att ekonomiskt utbyte inte uttömmar gåvors betydelser. De har flera funktioner såsom att uttrycka tacksamhet, ge bistånd eller som en del av en hälsningsritual. Gåvor skapar på dessa olika sätt viktiga sociala band mellan givaren och mottagaren.

Under tvåtusentalet har blicken för mutor skärpts i Sverige, vilket Åkerström belägger genom en undersökning av tidningskrivierier. Många uppfattar detta som att vi äntligen vaknar upp ur vår blåögda naivitet och ser den korruption som alltid har funnits även i vårt samhälle. Allt för ofta sägs det ju att korruption är något som förekommer där borta, i Afrika eller Sydamerika, men det ses inte som något som ingår i vår nordiska kultur. Men den skärpta blicken för mutor gör inte bara att vi får upp ögonen för en redan befintlig korruption, utan leder också till en samhällelig mobilisering mot mutor som förändrar vårt samhälle. Institutioner såsom "Riksenheten mot korruption" skapas, utredningar tillsätts, lagar stiftas och förhållningsregler skärps. Begreppet "blick" hämtar Åkerström från Foucault, titeln "mutblick" visar hennes intresse för hur ett förändrat sätt att tala och att vara uppmärksam på potentiella mutor förändrar och misstänkliggör olika typer av gåvogivande. Detta kan leda till rättsliga följder, som när en advokat döms för att ha gett en kontorist en fruktkorg. Det leder också till det vansinniga citat som Åkerström hittat i ett statligt utredningsmanuskript: "Det effektivaste sättet att motverka gästfrihet och tacksamhet är att utveckla tydliga regler som alla i organisationen får ta del av." (Åkerström 2011, s 50) Mutblicken är moraliserande och kan få genomgripande efterverkningar i våra sociala liv.

Den skärpta mutblicken innebär en allt större känslighet för gåvor. Det leder till en slags paradox, därför att det är allt viktigare att bygga upp nätverk och personliga relationer i näringslivet. Sådana relationer blir vänskapsliknande, och gåvor förekommer vänner emellan som en oproblematiserad och ibland viktig del. En uppdelning mellan det privata och det offentliga är viktig i vår självförståelse, under artonhundratalet växte det fram en föreställning om att moderna

samhällen baseras på formella kontrakt medan primitiva samhällen antas vara mer baserade på blodsband där gåvor spelar en viktig roll. Detta anses ofta som en av anledningarna till en ökad fragmentering och rotlöshet som är allvarliga problem. Att alltmer förbjuda gåvor och vänskapsliknande förhållanden gör ont värre.

Medieskandaler och deras retorik finner Åkerström särskilt intressera. Hon ger exempel på mutanklagade som inte försökt dölja vad de gjort, de ser sig som oskyldiga. Ibland kan naiviteten vara stor, såsom i systembolagsskandalen där butikschefer fick poäng baserat på försäljning av en viss återförsäljares varor. Poängen kunde sedan bytas mot varor ur en katalog, ungefär som ungdomens jultidningsförsäljning! Att medieskandalerna ofta har en politisk underton är en av många poänger som Åkerström kortfattat lyfter fram; när det gäller systembolagsskandalen så skedde denna i ett skede när systembolagets monopol diskuterades och det var politiskt viktigt för monopolets förespråkare att systembolagets opartiskhet inte ifrågasattes. Ett annat fall Åkerström diskuterar rör politiker som blivit bjudna på en fotbollsresa och när det är valår ett par år senare blir "skandalen" förstasidesstoff med start i en oppositionstidning. En möjlig nackdel med boken är att Åkerström ibland för lite väl distanserade socialkonstruktivistiska resonemang om olika diskurser, vilket kan vara avskräckande för en del läsare.

I fallet med fotbollsresan blev faktiskt en person dömd, men själva böterna tar han med en klackspark. De plågsamma följderna rör hans familj och hans sociala isolering. Han har förlorat ansiktet, trots att han är övertygad om sin oskuld; han hävdar att han är ointresserad av fotboll och mest såg resan som ett tidsslöseri. Här visar Åkerström att Foucaults påstående om att vi har gjort oss av med offentliggjorda straff och istället döljer dem inte är hela bilden. Skandalskrivierier innebär ett hårt straff just för att de är offentliga. Boken innehåller flera guldgrubbor där tydliga och jordnära exempel relateras till sociologisk teori, som dock inte behandlas som ett facit utan tvärtom ofta måste kompletteras eller revideras i ljuset av fallbeskrivningen. Sammanfattningsvis är boken utmärkt, inte bara för en insiktsfull behandling av mutor och korruption på ett teoretiskt sociologiskt plan utan också för de välbelagda fallbeskrivningarna.

Åkerström, Malin (2011) *Känsliga gåvor. Mutblickens sociala förvecklingar*. Liber.